

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

ІГОР КОЛЯДА
ЮЛІЯ КОЛЯДА
ОЛЕКСАНДР КИРІЄНКО
ЄВГЕН БИБА

**ПЕТРО
ГУЛАК-
АРТЕМОВСЬКИЙ**

Харків
«Фоліо»
2019

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Славний козацько-шляхетський рід

Прїзвище Гулакїв бере свій початок із сивої давнини. Гулаками, за свідченням «Етимологічного словника української мови», називали «продовгуваті пампушки на олії» або «великі вареники, начинені маком, грушками та ягодами». Як бачимо, і в прїзвиськах людей не обходилося без притаманного українству гумору...

Український рід, що дав вітчизняній культурі класиків літератури, науки та музичного мистецтва, заслуговує на те, щоб про нього знали й пам'ятали не лише нащадки, а й співвітчизники. Про рід Гулаків-Артемовських відомо зовсім небагато, однак українські дослідники намагалися не обмежуватися дослідженням творчості й біографії ученого, прозаїка та поета Петра Петровича та його небожа співака й композитора Семена Степановича Гулаків-Артемовських і крізь призму розповідей про видатних діячів прагнули відтворити бодай маленьку частку їхнього родоводу.

Однак і досі залишаються відкритими питання походження й соціального стану родини, історії подвійного прїзвища,

відповіді на які допомогли б повніше відтворити родовід Гулаків-Артемовських.

Сьогодні існує кілька версій про походження цього роду. Одна з найпоширеніших ґрунтується на твердженні П. П. Гулака-Артемовського, за якою родоначальником був Іван Гулак, генеральний обозний при Петрі Дорошенкові (друга половина XVII ст.). Переконливість цього твердження базується на тому, що П. П. Гулак-Артемовський, який народився 1790 р., доводився генеральному обозному нащадком у п'ятому-шостому поколінні й міг знати про свого пращурів з родинних переказів.

Про історію походження подвійного прізвища Петро Петрович зазначав у рукописній біографії. «Прізвище Гулак-Артемовський, — писав він, — пішло від одного з потомків Івана Гулака, який жив у селі Артемовську. За розгульне життя місцеве населення прозвало цього Гулака «Гулякою», і, щоб не плутати з іншими представниками роду, його стали звати Гулякою Артемовським. Від нього починається рід Гулаків-Артемовських».

У записях метричної книги Покровської церкви міста Городище Черкаського повіту Київської губернії священник Степан Гулак-Артемовський усюди записується як «Стефан Артемовський». Під таким прізвищем записано і його молодшого брата, який був старшим дияконом церкви, — «Василій Артемовський». У записі від 1816 р. йде мова про Василя як священника городищенської Преображенської церкви: «У священника Преображенської церкви Василя Гулака-Артемовського і його дружини Марії Іванівни народилася дочка...».

Отже, на початку століття представники цього роду записували себе і як Артемовські, і як Гулаки-Артемовські.

Проте відповіді на питання стосовно подвійного прізвища роду Гулаків-Артемовських не знайдено, адже записи в метричній книзі розповідають лише про Стефана Артемовського та його рідного брата — Василя Гулака-Артемовського. На жаль, нічого не відомо про витоки роду, починаючи від генерального обозного Івана Гулака і закінчуючи Патрикієм. Від останнього чітко простежується подальша родова лінія Гулаків-Артемовських: Патрикій — його син Петро. Петро мав трьох синів — Степана (священик Покровської церкви міста Городище, батько композитора й співака С. П. Гулака-Артемовського), Василя (священик городищенської Преображенської церкви) та Петра (письменник і поет, ректор Харківського університету).

Є версія, що Гулаки-Артемовські були вихідцями з дворянського стану. Однак за радянських часів, на які припали перші дослідження біографій дядька й небожа Гулаків-Артемовських, це питання не порушувалося, зокрема в монографії Л. Кауфмана «С. С. Гулак-Артемовський» (Київ, 1962). Оминула цю проблему і музейна експозиція, яку розгорнув організатор і засновник музею, краєзнавець Георгій Коваль. У його записах, які зберігаються в Городищенському музеї С. С. Гулака-Артемовського, йдеться, щоправда, про герб роду Гулаків, на якому зображені лук і стріла.

І в рукописах Л. Кауфмана, що не увійшли до монографії й нині зберігаються в музеї, згадується про дворянське коріння роду Гулаків-Артемовських: «...во всех документах, сохра-

нившись в личном архиве Гулака-Артемовского в Ленинградском центральном историческом архиве, указано, что он происходил из киевских дворян...».

У дослідженні автора «М. И. Глинка и С. С. Гулак-Артемовский. Новые материалы» (Київ, 1961) йдеться про написану рукою Глінки довідку, яка послугувала Семену Степановичу беззаперечним документом для проживання в Петербурзі: «Глинка... справедливо решив, что лицу дворянского происхождения легче будет продвигаться по лестнице артистической карьеры... потребовал, чтобы в свидетельстве было указано, что Гулак-Артемовский происходит из киевских дворян...».

У листі (травень 1839 р.) до свого дядька П. П. Гулака-Артемовського в Харків С. С. Гулак-Артемовський писав: «Дело о дворянстве нашего рода давно поступило в геральдию и через два, не более чем три месяца будет решено непременно. Герольдмейстер, с которым я имел случай познакомиться, заверил меня, что род Гулаков-Артемовских наверное будет утвержен в дворянском достоинстве. Паспорт я получил с приписанием, что я дворянин».

У записях метричної книги городищенської Покровської церкви на початку ХІХ ст. кілька разів згадується дворянин Федір Гулак та його дружина Акеліна у зв'язку з народженням дітей, зокрема у 1802, 1805 та 1806 рр. Запис, датований груднем 1802 р., засвідчує, що у «дворянина Якова Гулака и жены его Екатерины родился сын Павел». І далі: «У дьякона Василия Артемовского и жены его Марии родился сын Лесь. Воспринимал губернский секретарь Аким Гулак-Артемов-

ЗМІСТ

<i>Розділ перший</i>	
Славний козацько-шляхетський рід	4
<i>Розділ другий</i>	
Городищина — мала батьківщина Гулаків-Артемовських	9
<i>Розділ третій</i>	
Городищенська Гулаківщина: «родинне гніздо»	19
<i>Розділ четвертий</i>	
Дитинство. Юність. Бурса. Академія	25
<i>Розділ п'ятий</i>	
Перше кохання	41
<i>Розділ шостий</i>	
Учитель	44
<i>Розділ сьомий</i>	
Студент університету	48
<i>Розділ восьмий</i>	
Професор. Ректор	57
<i>Розділ дев'ятий</i>	
Інспектор	73
<i>Розділ десятий</i>	
У колі харківських романтиків	85
<i>Розділ одинадцятий</i>	
Перший український байкар	90
<i>Розділ дванадцятий</i>	
У відставці. Родина	112
<i>Використана література</i>	118